

УДК 336.717.18:658.15

Бабенко О. В.

АДАПТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

В умовах економічної і політичної нестабільності, бізнесу, збільшенні фінансових ризиків та посиленні конкуренції найбільшого значення здобуває підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами підприємств. У цей час більшість великих вітчизняних підприємств, що розташовували налагодженою системою фінансового менеджменту, виявилися нездатні адекватно реагувати на постійно, що змінюються умови, зовнішнього середовища. Негативний вплив на діяльність великих промислових підприємств робить не тільки нестабільність зовнішнього середовища, але й відсутність розробленого механізму гнучкого, адаптивного управління.

У такій ситуації особливу важливість здобувають теоретичні та прикладні дослідження, спрямовані на розробку та удосконалення підходів і механізмів побудови системи адаптивного фінансового управління, адекватних сформованій в країні соціально-економічним, науково-технологічним і правовим умовам.

Проблемам гнучкого, адаптивного управління, а також вивченню питань, пов'язаних з механізмами адаптації підприємств до умов, що змінюються, функціонування присвячені праці багатьох відомих учених: А. А. Богданова, В. С. Єфремова, М. В. Мельникова, П. Друкера, А. Чандлера, П. Сенге, Ф. Котлера, И. Ансоффа, С. А. Агапцова, К. А. Багриновського, А. А. Богданова, В. А. Воробйову, П. А. Иващенко, Д. М. Казакевича, Г. Б. Клейнера, Э. М. Короткова, А. Кульмана, О. К. Платова, Л. Д. Ревуцко, З. П. Румянцеву, М. Н. Тамарова, Н. Н. Треньова, Р. Акоффа, Р. Р. Блейка, Д. С. Моутона, Ф. Эмерли та ін. Незважаючи на значний обсяг робіт, що зачіпають різні аспекти управління на промислових підприємствах, цілий ряд теоретичних і практичних питань, пов'язаних з даною проблемою, залишаються дискусійними й вимагають додаткового вивчення [1–3].

Мета дослідження – проаналізувати та узагальнити концептуальні основи побудови адаптивної системи управління грошовими потоками промислового підприємства, визначити особливості, що виділяють її з загальної системи управління підприємством.

Одним з основних факторів, що впливають на економічний розвиток промислових підприємств, є безперервний процес удосконалення управлінської діяльності.

Значення ролі фінансового менеджменту в процесі управління підприємством, визначено, насамперед, тим, що фінансові ресурси це єдиний вид ресурсів, що трансформується безпосередньо й з мінімальним тимчасовим лагом у будь-який інший вид [2]. У зв'язку з тим, що система управління грошовими потоками підприємства є складовою системи управління фінансами підприємства, рівень їхньої організації взаємозалежний. Для того, щоб зрозуміти, що ж являє собою адаптивна система управління грошовими потоками, необхідно визначити, що включено в поняття фінансове управління підприємством.

Фінансове управління як категорія розглядається, і розглядалася багатьма вітчизняними та закордонними авторами у своїх роботах. Але найбільше чітко сформулював основні положення фінансового менеджменту як економічної категорії М. Д. Білик [2]:

– у практичному аспекті сутність управління фінансовою діяльністю підприємства розглядається як управлінська система;

– управління фінансовою діяльністю підприємства становить частину загальної системи його управління й повинне тісно взаємодіяти з іншими системами управління – операційним менеджментом, інвестиційним менеджментом, менеджментом персоналу;

– як частина загальної системи управління, фінансовий менеджмент повинен бути спрямований на досягнення загальних стратегічних і тактичних цілей діяльності підприємства. Одночасно як самостійна управлінська система фінансовий менеджмент повинен сприяти реалізації стратегічних і тактичних цілей безпосередньо фінансової діяльності підприємства. Система загальних цілей діяльності підприємства і його фінансових цілей не повинні суперечити один одному;

– як управлінська система фінансовий менеджмент характеризується комплексом (або системою) принципів, методів і форм організації фінансової діяльності підприємства;

– предметом фінансового управління підприємством виступають його фінанси й фінансові відносини, а у вузькому змісті – формування, розподіл і використання його фінансових ресурсів і організація грошових потоків.

Таким чином, управління грошовими потоками підприємства, будучи складовим елементом фінансового менеджменту, являє собою управлінську систему, що включає в себе комплекс принципів, методів і форм організації руху фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його ефективну діяльність.

Для одержання повної характеристики, а також виявлення особливостей, властивій системі управління грошовими потоками, що виділяють її із загальної системи управління підприємством, доцільно застосувати наступні наукові підходи: системний, процесний, ситуаційний.

Відношення до управління грошовими потоками як до системи значно полегшує подання її в єдності складових її елементів, тому що система – «це деяка цілісність, що складається із взаємозалежних частин, кожна з яких вносить свій внесок у характеристики цілого» [3]. Системний підхід до управління грошовими потоками промислового підприємства ґрунтується на визначенні суті системи управління грошовими потоками як економічного явища й структуризації системи управління грошовими потоками, шляхом виділення окремих її складових, що і є передумовою її детального вивчення та використання.

Проаналізувавши роботи авторів, що займаються проблемами управління грошовими потоками підприємства, можна сказати, що мало хто, крім І. А. Бланка та А. В. Гутовой, розглядає управління грошовими потоками як систему принципів, методів, способів і прийомів розробки й реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням коштів підприємства й організацією їх обороту [4, 5].

Перша особливість системи управління грошовими потоками підприємства полягає в тому, що вона, будучи частиною загальної управлінської системи підприємства, повною мірою залежить від можливостей і особливостей підприємства, що визначаються наступними факторами: формою власності; організаційно-правовою формою; галуззю й видом діяльності; розмірами; господарською ситуацією; виробничою діяльністю; комерційною діяльністю; фінансовою діяльністю; рівнем кваліфікації персоналу; цілями господарської діяльності підприємства.

Як різноманітні підприємства по своїх особливостях і можливостях, так і різноманітні принципи й методи управління грошовими потоками. Тому що техніко-економічні характеристики підприємства повною мірою визначають: склад і структуру вхідних і вихідних грошових потоків, вимоги до їх величини, порядок формування й розподілу грошових потоків підприємства.

Друга особливість системи управління грошовими потоками підприємства полягає в тому, що вона, як і сам фінансовий менеджмент, обслуговує фінансову систему підприємства. Організаційна структура системи управління грошовими потоками підприємства у відомій мірі відображає організаційну структуру управління підприємством, тому що рух грошових потоків відбувається не сам собою, а регулюється відповідними управлінськими структурами підприємства. Це суб'єктивна сторона побудови фінансової системи підприємства, що має свої закономірності.

Ситуаційний підхід до вивчення системи управління грошовими потоками підприємства припускає, що придатність різних методів управління визначається ситуацією. Оскільки існує достаток факторів, що впливають на фінансову сферу господарської діяльності підприємства, як в усередині самого підприємства, так і в навколишнім середовищі, то не існує і єдиного, кращого способу управління його грошовими потоками [3]. Отже, найефективнішим у конкретній ситуації є метод, найбільш відповідний їй [6]. Тобто ситуаційний підхід визнає, що, хоча загальний процес управління грошовими потоками підприємства однаковий, специфічні прийоми, які повинні використовуватися для ефективного досягнення цілей підприємства, можуть варіюватися.

Наявність у системи управління грошовими потоками підприємства функцій, цілей і завдань (рис. 1) ґрунтується на підході до управління як до процесу. Процес управління грошовими потоками ґрунтується на механізмі, що являє собою сукупність елементів, що регулюють процес розробки й реалізації управлінських рішень у цій області, спрямованих на досягнення цілей підприємства [7].

Ефективний механізм управління грошовими потоками дозволяє в повному обсязі реалізувати варті перед системою управління мети й завдання, сприяє результативному здійсненню функцій цього управління.

Узагальнюючи вищесказане, слід зазначити, що адаптивне управління розглядається як вид управління, що з'явився в результаті інтеграції таких підходів до управління як системний, ситуаційний, процесний, стратегічне управління з орієнтацією на теорію хаосу й складності, орієнтацією на нововведення, інтернаціоналізацію й соціалізацію [8].

Для побудови ефективного механізму адаптивного управління грошовими потоками, насамперед, необхідно проаналізувати підходи до економічної суті поняття «адаптивне управління». Багато авторів розглядають адаптацію як процес пристосування до умов, що змінюються, середовища, як зовнішніх, так і внутрішніх [9, 10]. Її також визначають як процес зміни властивостей системи, що дозволяє їй досягти найкращого або, принаймні, прийняттого функціонування в умовах, що змінюються, або процес зміни параметрів і структури системи, а можливо, і керуючих впливів на основі поточної інформації з метою досягнення певного, звичайно оптимального, стану системи при початковій невизначеності, що змінюються умовах роботи [11, 12, 13, 14].

Найпоширенішим визначенням адаптивної системи є наступне «адаптивна система – це система, що може пристосовуватися до змін внутрішніх і зовнішніх умов». Але під адаптивністю розуміється здатність системи одержувати нову інформацію для наближення свого поведіння та структури до оптимального: «Системи адаптивні, якщо при зміні в їх оточенні або внутрішньому стані, що знижує їх ефективність у виконанні своїх функцій, вони реагують або відгукуються, змінюючи свій власний стан або стан навколишнього середовища так, щоб їх ефективність збільшилася» [3].

Адаптивна система – система, яка автоматично змінює алгоритми свого функціонування і (іноді) свою структуру охорони або досягнення оптимального стану при зміні зовнішніх умов.

Поряд з поняттям адаптивної системи існує поняття адаптивного управління. На основі аналізу робіт, присвячених питанням удосконалення управління можна виділити кілька значень поняття «адаптивного управління»:

– це управління в системі з неповною інформацією про керований об'єкт, що змінюється в міру нагромадження інформації та застосовується з метою поліпшення якості роботи системи. Таке значення терміна «адаптація» зложилося в теорії управління під впливом технічних додатків [15];

– як упорядкована сукупність взаємодіючих підсистем, що забезпечують узгодження та оптимальне регулювання параметрів господарської діяльності промислового підприємства [1];

- як управління, при якому бажаний стан системи визначається на основі попереднього стану, на основі накопиченого досвіду;
- як процес ухвалення управлінського рішення та наступної реалізації цілеспрямованого керуючого впливу, що забезпечує адекватне реагування всіх структур підприємства на зміну параметрів його зовнішнього й внутрішнього середовищ [1];
- це гнучке управління в умовах недоліку інформації про зовнішнього середовища, безперервно змінюється [6].

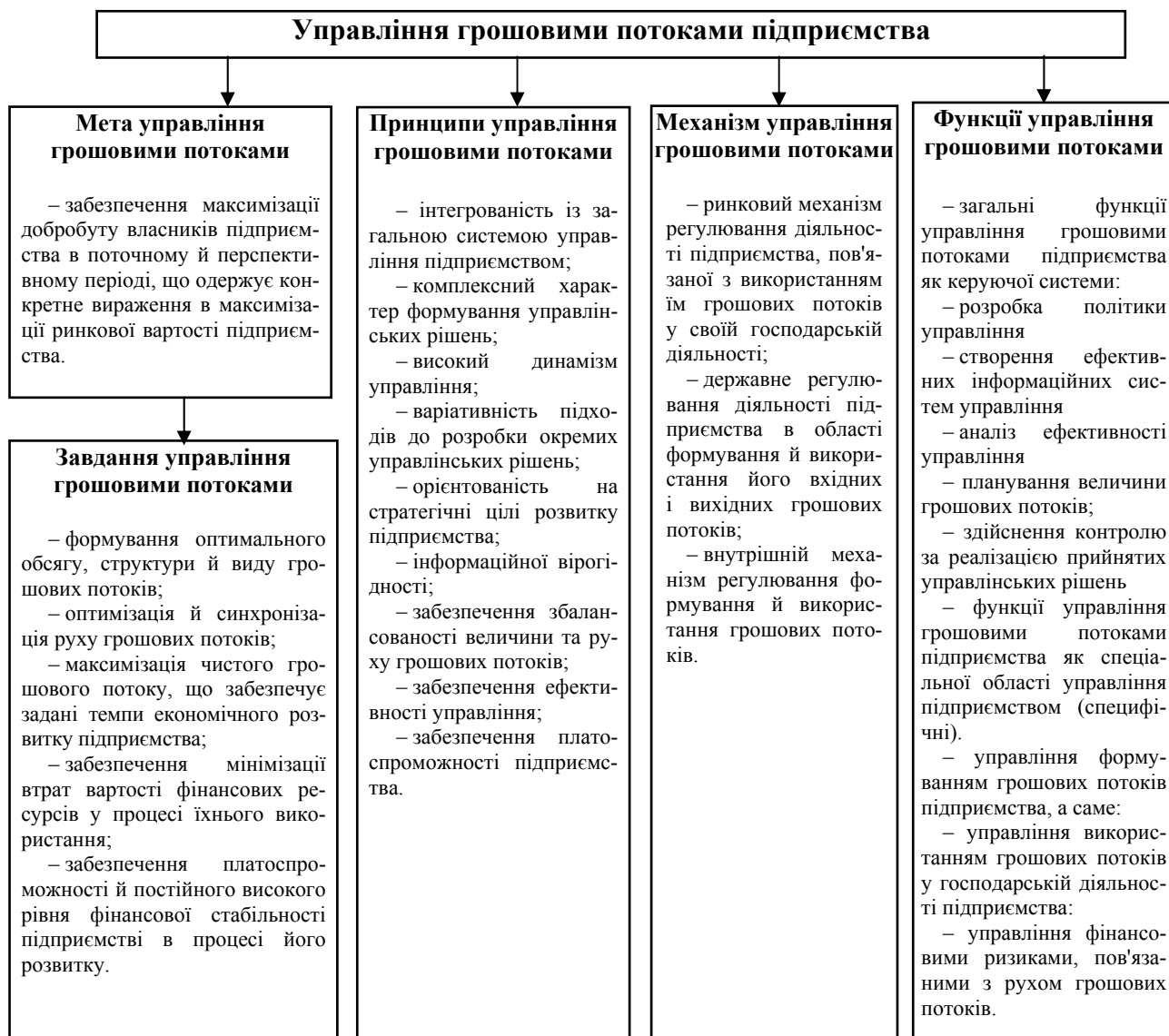

Рис. 1. Управління грошовими потоками промислового підприємства

Ефективність управління реальними об'єктами, як показує практика, звичайно має пряму залежність від ступеня використання адаптивного механізму в процесі управління [1].

Адаптивні системи функціонують відповідно до певних принципів [15].

1. Принцип необхідної розмаїтості. Він затверджує, що розмаїтість управлінської системи повинне бути не менше розмаїтості об'єкта управління. На відміну від адаптивних, інші («неадаптивні») системи управління повинні для підтримки здатності управління об'єктом включати невелике число об'єктів. Адаптивні системи мають на увазі відсутність певного стаціонарного закону управління для елементів заданого класу. У процесі функціонування системи, чим більше проявляється її розмаїтість, тим більшою мірою повинні відбуватися зміна її параметрів і структури.

2. Принцип дуального управління. Керуючі впливи носять двоїстий характер. З одного боку, вони покликані управляти об'єктом, з іншої служать для вивчення її властивостей і закономірностей для наступних керуючих впливів. Тобто, структура керуючих впливів повинна змінюватися відповідно до змін параметрів системи об'єкта управління.

3. Принцип зворотного зв'язка. За допомогою зворотного зв'язка відбувається вимір характеристик керованого об'єкта й виробляються реакції, що виражаються в керуючих впливах.

ВИСНОВКИ

На основі результатів аналізу різних наукових напрямків, у рамках яких у цей час проводяться дослідження окремих аспектів адаптивного управління, можна виділити наступні основні вимоги, пропоновані до процесу формування й функціонування систем адаптивного управління грошовими потоками:

– коректність обліку складного просторово-тимчасового причинно-наслідкового характеру взаємодії елементів, що становлять внутрішнє фінансове середовище промислового підприємства;

– постійне відстеження адекватності алгоритмів прийняття управлінських рішень умовам функціонування фінансової системи підприємства;

– пріоритетне значення гнучкості та варіативності алгоритмів прийняття управлінських рішень і реалізації керуючих впливів над рухливістю структури фінансової системи підприємства;

– необхідність використання спеціального математичного (зокрема, формально-логічного) апарата для рішення завдань оптимального регулювання й прогнозування динаміки та руху грошових потоків підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вечканов Г. С. *Краткая экономическая энциклопедия* / Г. С. Вечканов, Г. Р. Вечканова, В. Т. Пуляев. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1998. – 509 с.
2. Білик М. Д. *Сутність та особливості фінансового управління державними підприємствами* / М. Д. Білик // *Фінанси України*. – 1998. – № 9. – С. 16–27.
3. *Энциклопедия кибернетики в 2-х т.* – Киев : Главная редакция украинской советской энциклопедии, 1975. – 387 с.
4. Бланк И. А. *Управление денежными потоками* / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр; Эльга, 2002. – 736 с.
5. Гугова А. В. *Управление денежными потоками: теоретические аспекты* / А. В. Гугова // *Финансовый менеджмент*. – 2004. – № 4. – С. 21–25.
6. *Словарь современных экономических и правовых терминов* / Под ред. В. Н. Шимова, В. С. Коменкова. – Минск. : Амалфея, 2002. – 816 с.
7. Фомин В. Н. *Адаптивное управление динамическими объектами* / В. Н. Фомин, А. Л. Фрадков, В. А. Якубович. – М. : Наука, 1981. – 287 с.
8. *Математика и кибернетика в экономике*. – М. : Экономика, 1975. – 386 с.
9. Деревицкий Д. П. *Прикладная теория дискретных адаптивных систем управления* / Д. П. Деревицкий, А. Л. Фрадков. – М. : Наука, 1981. – 482 с.
10. Саридис Дж. *Самоорганизующиеся стохастические системы управления* / Дж. Саридис. – М. : Наука, 1980. – 362 с.
11. Срагович В. Г. *Адаптивное управление* / В. Г. Срагович. – М. : Наука, 1981. – 486 с.
12. Фишберг П. *Теория полезности для принятия решений* / П. Фишберг. – М. : Наука, 1978. – 415 с.
13. Скурихин В. И. *Проектирование систем адаптивного управления производством* / В. И. Скурихин, В. А. Забродский, Ю. В. Копейченко. – Харьков, Вища школа, 1984. – 523 с.
14. Жданов А. А. *Метод автономного адаптивного управления* / А. А. Жданов // *Известия Академии наук. Теория и системы управления*. – 1999. – № 5. – С. 127–134.
15. *Математика и кибернетика в экономике*. – М. : Экономика, 1975. – 376 с.